

УДК 33.021:005.963.1:331.5 (477.54)

В. І. Дериховська

*Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Харків***АНАЛІЗ РИНКУ ПРАЦІ ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ В КОНТЕКСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПОТРЕБИ У ВИПУСКНИКАХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

Анотація. Проаналізовано поточний стан ринку праці Харківського регіону, визначено передумови та перспективи його розвитку з позиції збалансованого кадрового забезпечення економіки держави випускниками вищих навчальних закладів. Визначено необхідність прогнозування та стратегічного планування державою у тандемі з ВНЗ потреби у фахівцях різних напрямів підготовки та спеціальностей відповідно до реального попиту на ринку праці регіону. Запропоновано використовувати досвід європейських країн під час планування обсягу державного замовлення на фахівців відповідного рівня підготовки в залежності від стратегічних орієнтирів діяльності регіону та країни в цілому.

Ключові слова: ринок праці, попит та пропозиція робочої сили, вищі навчальні заклади I-II та III-IV рівнів акредитації, підготовка фахівців певних напрямів та спеціальностей.

Актуальність проблеми. Наявність впродовж останніх років дисбалансу між попитом та пропозицією на ринку праці України виступає актуальною проблемою для вітчизняної економіки. Існує нагальна потреба в ефективному стратегічному плануванні та прогнозуванні з боку держави попиту на фахівців відповідного рівня кваліфікації та підготовки спеціалістів вищими навчальними закладами на єдиних концептуальних засадах з метою запобігання перенасичення ринку праці фахівцями з одних і тих самих напрямів підготовки.

Сучасній системі вищої освіти притаманний екстенсивний тип розвитку, який передбачає гонитву ВНЗ за високими кількісними показниками діяльності, що, в свою чергу, відводить якість підготовки фахівців на другий план, тим самим не виправдовує інвестовані державою бюджетні кошти у розвиток майбутніх трудових ресурсів, провокує соціальну напругу в суспільстві через зростання безробіття та зниження рівня доходів населення, змушує роботодавців витратити зайві кошти на пошук та подальшу перекваліфікацію кадрів тощо.

Аналіз останніх наукових досліджень. На думку більшості науковців та економістів соціально-економічний прогрес держави в значній мірі визначається стратегічним розвитком вищої освіти, здатної задовільними перспективні потреби економіки шляхом ефективного прогнозування потреби держави у випускниках ВНЗ. У даному контексті цікавими є погляди таких вчених як В. Лугового, К. Корсака, А. Похресника, М. Гончаренка, Л. Парфьонові [1 – 6].

Метою написання даної статті є виявлення дисбалансу між попитом та пропозицією на регіональному ринку праці шляхом визначення потреби економіки Харківської області у фахівцях з

вищою освітою та пошук можливих шляхів виходу із ситуації, що склалася.

Викладення основного матеріалу дослідження. Вищі навчальні заклади, як одним із основних суб'єктів ринку робочої сили, надають освітні послуги - готують фахівців відповідних спеціальностей та напрямів підготовки, тим самим, формують пропозицію на ринку праці. Саме тому одним із головних завдань на шляху модернізації вищої освіти в Україні є вирішення проблеми структурної невідповідності між потребами збалансованого кадрового забезпечення всіх галузей національної економіки та обсягами й якістю підготовки фахівців відповідного рівня.

Передумовами вирішення диспропорцій між реальним попитом на ринку праці та пропозицією зі сторони системи вищої освіти також виступають стрімкий науково-технічний прогрес, прискорення темпів інформатизації суспільства, інноваційність та висока наукомісткість сучасного виробництва. Все це вимагає швидкого реагування держави щодо перегляду пріоритетних напрямків підготовки спеціалістів з необхідним набором компетентностей.

Розв'язання вищенаведених проблем неможливе без аналізу поточної ситуації, що склалася на ринку праці.

В якості прикладу предметною областю дослідження виступить ринок робочої сили Харківської області. Даний вибір пояснюється тим фактом, що саме Харківський регіон вирізняється значним економічним потенціалом, наявними земельними та мінеральними ресурсами, є великим та потужним промисловим центром нашої держави, у якому зосереджено 24960 підприємств, що забезпечують робочими місцями 456,672 тис. чоловік [7].

Більш того, Харків є освітньою столицею країни, оскільки має велику кількість спеціалізованих науково-дослідницьких інститутів (15% до їх загальної кількості) та центрів, 20% усіх конструкторських та проектних організацій [8]. Також станом на 2013 р. у Харкові зосереджено 37 вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації та 33 ВНЗ I-II рівнів акредитації, де навчається 187, 6 та 21,7 тис. студентів відповідно [7].

Харківська область вирізняється унікальним виробничим, науково-технічним та трудовим потенціалом, що виступає значними передумовами для інноваційного розвитку регіону.

Сформоване сприятливе наукове підґрунтя для підготовки молодих фахівців, розвинена

виробнича інфраструктури покликані забезпечити прогресивний розвиток трудових ресурсів підприємств на перспективу. Отже, наявні інтелектуальні та виробничі активи покликані виступити основою, міцним стрижнем для стратегічного розвитку економіки області, в якій одна з провідних ролей має відводитися програмам розвитку трудового та інноваційного потенціалу, всебічній підтримці соціально орієнтованої економіки задля процвітання регіону та держави.

Доцільно зупинитися на дослідженні стану ринку праці Харківського регіону. За даними Державної служби статистики України [8] та Головного управління статистики в Харківській області [7], за останні п'ять років ринок робочої сили характеризується наведеними у таблиці 1 показниками.

Таблиця 1

Основні показники ринку праці Харківського регіону

Показники	Роки				
	2009	2010	2011	2012	2013
1. Економічно активне населення, тис. осіб					
- У віці 15-70 років	1371,1	1365,2	1375,2	1372,6	1376,4*
- Працездатного віку	1260,4	1264,0	1272,8	1286,9	1297,8*
2. Зайняте населення, в середньому тис. осіб					
- У віці 15-70 років	1265,6	1267,3	1279,0	1280,6	1281,3*
- Працездатного віку	1154,9	1166,1	1176,6	1193,9	1209,1*
3. Безробітне населення (за методологією МОП), в середньому, тис. осіб					
- У віці 15-70 років	105,5	97,9	96,2	93,0	91,8*
- Працездатного віку	105,5	97,9	96,2	93,0	91,8*
4. Потреба в робочій силі, на кінець року, тис. осіб	2,6	3,3	2,8	3,9	3,7
5. Навантаження незайнятого населення на одне вільне робоче місце, вакантну посаду, на кінець року, осіб	12	10	11	8	9
6. Середній розмір допомоги по безробіттю, грн.	641,09	768,55	857,91	1030,66	1203,6*
7. Середньомісячна заробітна плата, грн.	1804	2060	2407	2753	2975
8. Розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, грн.	875	922	1004	1134	1218

Примітка * Попередні дані

Відповідно до наведених у таблиці 1 даних у досліджуваному регіоні за останні п'ять років прослідковується загальна тенденція до поступового зростання кількості економічно активного та зайнятого населення працездатного віку майже на 3 % та 5 % відповідно.

Також позитивна динаміка відмічена і у зменшенні кількості безробітних. Так в середньому за період з 2009 по 2013 рр. чисельність безробітного населення Харківського регіону зменшилася приблизно на 13 %. Подібні зміни є цілком закономірним процесом оскільки також протікають на фоні поступового збільшення кількості вакантних робочих місць та сталого зростання рівня середньомісячної заробітної плати в області (за 5

років розмір заробітної платні збільшився майже в 2 рази).

Однак доцільно відмітити неоднозначну динаміку зміни потреби в робочій силі та навантаження незайнятого населення на одне робоче місце. Дані показники не мають сталої позитивної (негативної) тенденції, що може пояснюватися мінливими змінами у навколишньому середовищі (наслідки економічної кризи 2008 - 2009 рр., демографічних процесів, змін у податковому законодавстві тощо).

Станом на 2013 р. у досліджуваному регіоні налічувалось 76 887 наявних вакантних місць, що майже в 1,15 разів більше відносно попереднього року [7]. Аналіз структури вільних робочих місць за

видами економічної діяльності дозволив виявити, що найбільшу потребу у фахівцях мають такі галузі: промисловість (25,4%), діяльність транспорту та зв'язку (21,9%), державне управління (12,1%),

торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку (11,2%), операції з

нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям (6,7%) та охорона здоров'я та надання соціальної допомоги (5,2%).

Наведена на рис. 1 діаграма наглядно демонструє структуру наявних вакансій за розділами класифікації професій.

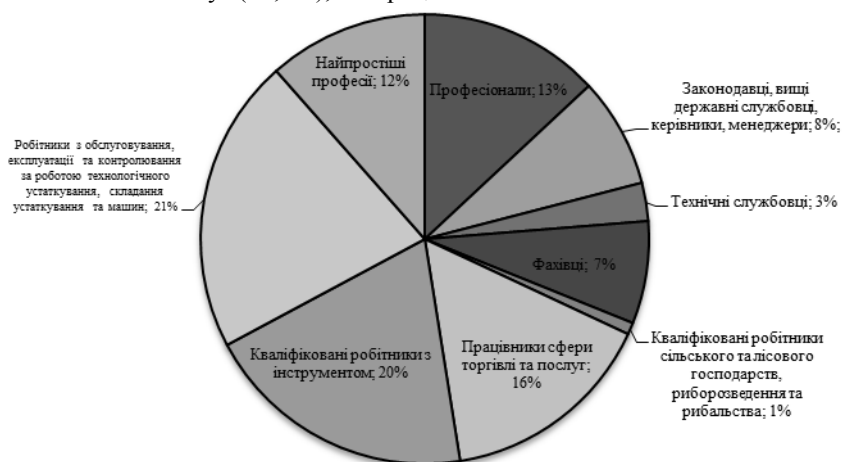

Рис. 1. Розподіл наявних вакантних місць у розрізі класифікації професій

Так найбільшим попитом у Харківській області користуються виробничі професії, а саме кваліфіковані робітники з інструментом (20%) та робітники з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин (21%).

Отже, вектор зусиль ВНЗ регіону має бути спрямований на підготовку фахівців з відповідних напрямків.

Слід зазначити, що в структурі наявних вакансій за розмірами запропонованої заробітної плати на кінець 2013 р. переважають такі види робіт (професій), що передбачають розмір матеріальної винагороди від мінімальної до середньої заробітної плати регіону (61,1%), на друге місце виходять вакансії із мінімальною заробітною платою (34,4%)

та лише 4,5% запропонованих вакантних робочих місць мають матеріальне заохочення більше від середньої заробітної плати по Харківському регіону [8]. Подібний розподіл є очікуваним, оскільки саме виробничі професії, попит на які на ринку праці є найбільшим (більше 40%), оцінюються в межах середньої загальної плати регіону.

Проаналізувавши впродовж останніх п'яти років кількість підготовлених та випущених ВНЗ I-II та III-IV рівнів акредитації фахівців та наявну на ринку робочої сили регіону потребу у спеціалістах з таблиці 2 стає очевидним, що в середньому за досліджуваний період система вищої освіти Харківської області випустила фахівців різних напрямів підготовки та спеціальностей в 18 разів більше від заявленої потреби.

Таблиця 2

Співвідношення кількості випускників ВНЗ Харкова та кількості наявних робочих місць у Харківського регіону

Показники	Роки				
	2009	2010	2011	2012	2013
1. Кількість підготовлених фахівців ВНЗ I-II рівнів акредитації, тис. осіб [7]	7,4	7,2	6,9	6,4	6,2
2. Кількість підготовлених фахівців ВНЗ III-IV рівнів акредитації, тис. осіб [7]	50,2	52,9	52,3	50,7	53,8
3. Потреба підприємств регіону у працівниках, тис. осіб [7]	2,64	3,32	2,78	3,89	3,71
4. Співвідношення загальної кількості випускників ВНЗ до кількості наявних робочих місць	21,82	18,1	21,29	14,68	16,17

Однак не слід забувати, що ВНЗ I-II та III-IV рівнів акредитації Харкова готують фахівців не тільки для підприємств області, але і для інших

регіонів України та інших держав. Тобто, стає доцільним зробити поправку не територіальний вектор підготовки фахівців системою вищої освіти

Харкова. Проте якщо розглянути кількість випущених фахівців ВНЗ України у 2012-2013 навчальному році (612,9 тис. осіб) та потребу вітчизняних підприємств у працівниках на заміщення вільних робочих місць (вакантних посад) (47,5 тис. осіб) [8], стає очевидним, що ситуація яка склалася в межах Харківської області є притаманною всім регіонам України, адже в середньому пропозиція перевищує попит на робочу силу майже в 13 разів.

Відсутність взаємозв'язку між системою вищої освіти та вітчизняним ринком праці не тільки закладає передумови до появи незатребуваних професій, тим самим спричиняє збільшення кількості безробітних, але й не унеможливає гідну практичну реалізацію інтелектуального потенціалу особистості. Фахівець, який закінчив ВНЗ прагне понад усе реалізувати отримані компетентності та поглибити свої знання через практичний досвід, що можливо здобути лише в межах певної професії.

Звертаючись до світового досвіду, зазначимо, що, наприклад, у Швеції для визначення майбутньої потреби країни у фахівцях відповідного рівня кваліфікації держава встановлює граничний ліміт кількості можливого прийому студентів ВНЗ III-IV рівнів акредитації, враховуючи при цьому якість їх кадрового, інформаційного, матеріально-технічного, навчально-методичного та іншого ресурсного забезпечення. На конкурсній основі розподіляється ліцензований обсяг прийому студентів між кращими ВНЗ. Граничний ліміт складає приблизно половину кількості бажаючих здобути повну середню освіту, в свою чергу, для половини, що залишилася розподіляють місця у професійно-технічних навчальних закладах та ВНЗ I-II рівнів акредитації [1].

У Німеччині підготовку фахівців чітко підпорядковують потребам економіки країни. Тільки за наявності твердого переконання у потребі спеціалістів певного напрямку ВНЗ одержують замовлення на підготовку відповідних фахівців у заявленому обсязі [2]. Велика Британія пішла далі і взагалі встановила певні квоти на підготовку фахівців для окремих галузей. Так міністерства оборони, освіти та охорони здоров'я самостійно визначають в якому обсязі та якого рівня кваліфікації їм потрібні фахівці [3]. В таких країнах як Нідерланди, Канада, Великобританія, Франція, Японія та США до процесу прогнозування необхідної кількості фахівців з вищою освітою залучаються спеціальні науково-дослідні інститути, незалежні центри та міжнародні організації, спеціалісти яких активно застосовуються методи опитування роботодавців (компаній) з метою виявлення їхньої потреби у кваліфікованих кадрах. Слід зазначити, що за результатами таких

досліджень будується прогноз попиту на фахівців відповідних напрямів підготовки та спеціальностей на найближчі 5 – 10 років з можливістю регулярного оновлення інформації [4 - 6].

Для нашої країни досвід Заходу має бути показовим, оскільки державне замовлення для ВНЗ не має бути відірваним від реальних потреб як національного, так і регіонального ринків праці.

Висновки. Незважаючи на позитивні тенденції на ринку праці Харківського регіону, проблемою залишається низький попит на робочу силу. Кількість заявлених роботодавцями вакансій в середньому менше в 18 разів, ніж кількість підготовлених ВНЗ Харкова фахівців. Більш того, аналіз структури розподілу попиту у розрізі класифікації професій показав значну потребу у виробничих професіях та роботах, що не потребують наявності вищої освіти. Тобто ВНЗ слід переглянути пріоритетні напрями підготовки фахівців, а міністерству освіти та науки України можливо здійснити перерозподіл державного замовлення між ВНЗ I-II та III-IV рівнів акредитації у відповідності до наявного попиту на ринку праці.

Таким чином, досягти збалансованості підготовки кваліфікованих кадрів у ВНЗ згідно з потребами ринку праці стає можливим за умови впровадження єдиних концептуальних засад щодо спільної системи прогнозування та стратегічного планування потреби у фахівцях певних напрямів підготовки та спеціальностей як зі сторони держави (державних центрів зайнятості), так і зі сторони керівництва ВНЗ. При цьому доцільно враховувати особливості ринків праці кожного регіону, аналізувати як поточні обсяги потреби за кожним видом економічної діяльності регіону, так і перспективні напрямки розвитку окремої області. В межах держави мають бути визначені пріоритетні галузі, що в першу чергу повинні бути забезпечені кадрами відповідного рівня підготовки. В свою чергу, ВНЗ повинні розробляти та оновлювати стратегії підготовки фахівців відповідно до стратегічних орієнтирів діяльності відповідного регіону та країни в цілому.

Література

1. Луговой В.І. Системна модернізація педагогічної і науково-педагогічної освіти – необхідна умова забезпечення освітньої якості / В.І. Луговой // *Вища освіта України*. – 2009. – № 1. – С. 20 – 25.
2. Корсак К. Що ж таке «ефективна освіта» / К. Корсак, А. Похресник // *Науковий світ*. – 2009. – № 7. – С. 4 – 6.
3. Гончаренко М.Ф. Методи та моделі оцінки та прогнозування потреб економіки у випускника ВНЗ / М.Ф. Гончаренко // *Проблеми економіки*. – 2013. – № 1. – С. 368 – 375.
4. Парфьонова Л. Г. Прогнозування необхідної чисельності фахівців з вищою освітою / Л. Г. Парфьонова. – Режим доступу:

- <http://intkonf.org/parfonova-l-g-%20prognozuvannya-neobhidnoi-chiselnosti-fahivtsiv-z-vischoyu-%20osvitoiu>.
5. *OECD Employment Outlook 2012*. Paris: *OECD Publishing*, 2012. - 258 p.
6. *World of work report 2012: Better jobs for a better economy / International Labour Office*. - Geneva: *ILO*, 2012. - 108 p.
7. *Головне управління статистики у Харківській області*. – Режим доступу: <http://www.kh.ukrstat.gov.ua/>.
8. *Державна служба статистики України*. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Рецензент: д-р е. наук, проф. Т. І. Лепейко, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Харків

Автор: ДЕРИХОВСЬКА Вікторія Ігорівна
Кандидат економічних наук, ст.. викладач кафедри
Харківський національний економічний університет імені
Семена Кузнеця, Харків
E-mail: derykhovskaya_V@mail.ru

АНАЛИЗ РЫНКА ТРУДА ХАРЬКОВСКОГО РЕГИОНА В КОНТЕКСТЕ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПОТРЕБНОСТИ В ВЫПУСКНИКАХ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

В.И. Дериховская

Проанализировано текущее состояние рынка труда Харьковского региона, определены предпосылки и перспективы его развития с позиции сбалансированного кадрового обеспечения экономики государства выпускниками высших учебных заведений. Определена необходимость прогнозирования и стратегического планирования государством в тандеме с вузами потребности в специалистах различных направлений подготовки и специальностей в соответствии с реальным спросом на рынке труда региона. Предложено использовать опыт европейских стран при планировании объема государственного заказа на специалистов соответствующего уровня подготовки в зависимости от стратегических ориентиров деятельности региона и страны в целом.

Ключевые слова: рынок труда, спрос и предложение рабочей силы, высшие учебные заведения I II и III-IV уровней аккредитации, подготовка специалистов определенных направлений и специальностей.

ANALYSIS OF THE LABOR MARKET OF THE KHARKOV REGION IN THE CONTEXT DETERMINE THE NEED FOR GRADUATES OF UNIVERSITY

V. Derykhovskaya

Analysis of the current state of the labor market in Kharkiv region, defined prerequisites and prospects of its development from the standpoint of balanced ensure staffing of graduates for the state's economy. Identified the necessity of forecasting and strategic planning the state in tandem with universities need to prepare specialists in different areas and specialties according to the real demand in the labor market in the region. Proposed to use the experience of European countries for planning volume of orders for the appropriate level of training of specialists depending on the strategic directions of activity of the region and the country as a whole.

Keywords: labor market, demand and supply of labor, universities I II and III- IV accreditation, training professionals for certain areas and specialties.